

## درس ۱۱ حکومت ، جامعه و اقتصاد در عصر مغول - تیموری

۱ - مغول ها از چه نژادی بودند و به رهبری چه کسی متحد شدند ؟

مغول ها دسته هایی از قبایل زردپوست بودند که در پی اقدامات ( سیاسی ، نظامی ، حقوقی ) چنگیز ( تموچین ) متحد و قدرتمند شدند .

۲- دلیل هجوم مغول ها به سرزمین های دیگر چه بود ؟

( شرایط نا مساعد طبیعی ) پاسخگویی نیازهای اقتصادی آنها نبود و آنان برای ( تامین معاش ) خود به سرزمین های دیگر هجوم می بردند .

۳- اقوام زیر فرمان چنگیز از چه فرهنگ و تمدنی برخوردار بودند ؟

بیشتر اقوام زیر فرمان چنگیز از نظر فرهنگی و تمدنی دارای پیشینه مهمی نبودند و توجهی به شهر و شهرنشینی نداشتند .

۴- چرا هجوم مغول ها نتایج زیانباری داشت ؟

بیشتر اقوام زیر فرمان چنگیز از نظر فرهنگی و تمدنی دارای پیشینه مهمی نبودند و توجهی به شهر و شهرنشینی نداشتند ؛ بنابراین هجوم آنها به سرزمین ایران ، ( فاقد ماهیت فکری و فرهنگی ) بود و نتایج زیانباری در پی داشت .

۵- موج اول حمله مغولها به ایران به رهبری چه کسی انجام گرفت و چند سال طول کشید ؟

موج اول حمله مغول به ایران به فرمان چنگیز انجام گرفت و شش سال طول کشید ( ۶۱۶ - ۶۲۲ ق ) این حمله در زمان سلطان محمد خوارزمشاه صورت گرفت .

۶- چه عواملی زمینه حمله مغول ها را به ایران فراهم ساخت ؟

۱- اختلافات سیاسی و درگیری ( حکومت خوارزمشاهی ) با ( خلافت عباسی ) از یک سو، موجب ( تفرقه و تضعیف قدرت جهان اسلام ) شد و از سوی دیگر موجب ( غفلت سلطان محمد خوارزم شاه از تهدیدات قدرت نوظهور مغول ها گردید ) .

۲- چنگیز خان مغول به بهانه کشتار بازرگانان اعزامی خود در شهر مرزی ( اترار ) فرمان هجوم به ایران را داد .

۷- موج اول حمله مغول به رهبری چنگیز چه پیامدهایی داشت ؟

این هجوم با ( کشتار جمعیت ، ویرانی شهرها ، اسارت صنعتگران و هنرمندان ، مهاجرت مردم ، زوال اقتصاد کشاورزی ، تعطیلی مراکز علمی و آموزشی ) ، در بخش وسیعی از ایران همراه بود .

۸- موج دوم حمله مغول به رهبری چه کسی آغاز شد و آن موجب تاسیس چه حکومتی در ایران شد ؟  
حدود ۳۰ سال بعد ، موج دیگری از حملات مغول به فرماندهی ( هلاکو خان ) نوه ( چنگیز خان ) صورت گرفت و آن به تاسیس حکومت ( ایلخانان ) در ایران انجامید ( ۶۵۴ ق ) .

۹- معنی ( ایلخان ) چیست و ( ایلخانان ) به کدام حکومت گفته شده است ؟  
( ایلخان ) به معنی ( خان تابع ) است و حکومت ایلخانی یا ( ایلخانان ) به حکومتی گفته می شود که پس از تسلط مغول ها بر ایران به دست هلاکو ( نوه چنگیز خان ) تشکیل شد .

۱۰- هلاکو در چه زمانی و به چه دلایلی به ایران حمله کرد ؟  
هلاکو در زمان فرمانروایی برادرش ( منگوقاآن ) برای ( نظم بخشیدن به قلمرو متصرفی مغول ) و ( گسترش فتوحات در غرب آسیا ) به ایران لشکرکشی کرد ( ۶۵۰ ق ) .

۱۱- اقدامات هلاکو پس از حمله به ایران چه بود ؟

۱- نخست ، قدرت ( اسماعیلیان ) را با گشودن قلعه های آنان ، از بین برد .  
۲- سپس با تصرف بغداد و کشتن خلیفه عباسی ، به حکومت ( خاندان عباسی ) پایان داد ( ۶۵۶ ق )

۱۲- مغول ها پس از فتح بغداد و پایان دادن به خلافت عباسیان در کدام جنگ شکست خوردند ؟  
مغول ها ( به رهبری هلاکو ) پس از فتح بغداد ، به شام حمله کردند اما در ( عین جالوت ) از حکومت ( مملوکان مصر ) شکست خورده و از ادامه پیشروی بازماندند .

۱۳- حکومت ایلخانان را به چند دوره می توان تقسیم کرد ؟ دوره نامسلمانی و دوره مسلمانی

۱۴- در دوره نامسلمانی مغولان ، بزرگان ایرانی برای مهار خشونت آنان چه تلاش هایی کردند ؟  
بزرگان ایرانی برای مهار خشونت و رفتارهای خودسرانه فاتحان مغول ، تلاش های زیادی کردند .  
دیوان سالاران ، فلاسفه ، شعرا ، فقها و درراس آنان خواجه نصیرالدین توسی ، شمس الدین محمد جوینی ، و برادرش عطا ملک جوینی ، کوشیدند تا مغولها را با فرهنگ ایرانی و آداب و رسوم کشورداری آشنا ساخته و زمینه مسلمان شدن آن قوم غالب را فراهم سازند .

۱۵- دوره مسلمانی مغول ها در ایران از چه زمانی آغاز شد ؟

دوره مسلمانی مغول ها از زمان ( غازان خان ) شروع شد . با مسلمان شدن او ( ۶۹۴ ق ) و بسیاری از خان زادگان و خوانین مغول ، اسلام ( دین رسمی ) اعلام شد .  
در پرتو تلاش های رشیدالدین فضل الله همدانی ، وزیرکاردان ایلخانان ، اصلاحات گسترده ای در عرصه های سیاسی ، اقتصادی ، اجتماعی ، حقوقی انجام گرفت .

۱۶- وضع جغرافیایی و سیاسی ایران پس از سقوط خلافت عباسی و تشکیل حکومت ایلخانی چگونه بود ؟  
ایران با ( سقوط خلافت عباسی ) و ( تشکیل حکومت ایلخانی ) از لحاظ جغرافیایی و سیاسی ، وضعیت منسجم تری پیدا کرد و در زمان حکومت غازان خان به استقلال و اقتدار بیشتری دست یافت .

۱۷- پس از غازان خان چه کسی جانشین او شد ؟

الجایتو جانشین غازان خان شد و پسر او نیز ابوسعید ( آخرین ایلخان مغول ) مسلمان شدند .

۱۸- آخرین ایلخان مغول که بود ؟ ( ابوسعید ) آخرین ایلخان مغول در ایران بود .

۱۹- با مرگ ابوسعید آخرین ایلخان مغول چه وضعی در ایران پیش آمد ؟

مرگ ابوسعید آخرین ایلخان مغول ( ۷۳۶ ق ) ، آغاز ۴ دهه آشفتگی سیاسی و نابسامانی نسبی در اوضاع اقتصادی و اجتماعی ایران بود که تا زمان قدرت یابی ( تیمور ) ادامه یافت .  
در این دوره علاوه بر خان زادگان خاندان چنگیز و سرداران مغول که بر سر کسب قدرت ، رقابت و درگیری داشتند ، چندین حکومت محلی غیر مغولی نیز در مناطق مختلف ایران به وجود آمدند .  
حکومت های شیعه مذهب ( سربداران ) و ( سادات مرعشی مازندران ) و ( سلسله آل مظفر ) از آن جمله اند .

۲۰- حکومت های محلی شیعه را پس از سقوط ایلخانان در ایران تا زمان حمله تیمور نام ببرید .

حکومت های شیعه مذهب ( سربداران ) ، ( سادات مرعشی مازندران ) ، ( سلسله آل مظفر ) .

۲۱- تیمور چگونه و در کجا به قدرت رسید ؟

تقریباً " همزمان با زوال ( ایلخانان ) در ایران ، حاکمان مغول در ماورالنهر ، روبه ضعف نهاده و رقابت شدیدی بین سران و فرماندهان قبایل برای کسب قدرت به وجود آمد . تیمور گورکانی بر رقیبان پیروز شد و حکومت ماورالنهر را به دست گرفت ( ۷۷۱ ق ) .

## ۲۲- حملات تیمور به ایران در چند مرحله صورت گرفت ؟

تیمور طی سه مرحله حمله به ایران مانند هجوم مغولها با **گشتار فراوان** همراه بود . او **سراسر ایران** را تحت سلطه خود درآورد .

## ۲۳- پس از مرگ تیمور چه کسی جانشین او شد و حکومت تیموریان چه وضعی یافت ؟

پس از تیمور ، پسرش **شاهرخ** جانشین او شد و بر سراسر ایران حکومت کرد ( ح ۸۰۷ - ۸۵۰ ق ) . بعد از مرگ **شاهرخ** ، شاهزادگان تیموری که بر **مناطق مختلف** حکومت می کردند به **رقابت** با یکدیگر پرداختند . در این اوضاع دو **اتحادیه قبیله ای** از **ترکمانان** به نام های **قراقویونلو** و **آق قویونلو** به ترتیب با ایجاد حکومت هایی ، **نواحی غربی و مرکزی ایران** را تصرف کردند و **حکومت تیموریان** به **مناطق شرقی ایران** محدود شد .

## ۲۴- حکومت تیموریان چگونه در ایران به پایان رسید ؟ حکومت نوادگان تیمور بر ایران ( در اوایل

قرن ۱۰ هجری ) با به قدرت رسیدن ( **صفویان** ) در **ایران** و **تسلط ازبکان** بر **ماورالنهر** به پایان رسید .

## ۲۵- ( حکومت گورکانیان هند ) به وسیله چه کسی به وجود آمد ؟

یکی از شاهزادگان تیموری به نام ( **بابر** ) ، حکومتی در **هند** بنیان نهاد که به ( **گورکانیان هند** ) یا ( **مغولان کبیر** ) معروف شد .

## ۲۶- تاثیر حملات مغول بر زندگی شهری و شهرنشینی در ایران چه بود ؟

**شهر و شهرنشینی** در تمدن ایرانی دارای پیشینه ای **کهن** و جایگاه **واهمیت** والایی دارد . با هجوم مغول به ایران ، **زندگی شهری برای مدتی دچار وقفه شد** :

۱- زیرا از یک سو ، در جریان حملات مغول شهرهای زیادی به ویژه شهرهای بزرگ و آباد در **ماورالنهر و خراسان** ویران شدند و عده زیادی از **ساکنان** آنها یا **کشته شدند** و یا به مناطق دیگری **مهاجرت کردند** .

۲- از طرف دیگر ، ( **یاسا** ) به عنوان **مجموعه قوانینی** که **چنگیز تدوین کرده بود** به **مغولها** توصیه می کرد که از **شهر و شهرنشینی دوری** کنند .

## ۲۷- ذهنیت مغولها نسبت به شهر و شهرنشینی چه بود ؟ مجموعه قوانین چنگیز ( یاسا ) به مغولها

توصیه می کرد که از **شهر و شهرنشینی دوری** کنند . مغولها پس از تسخیر چین و ایران ، و تسلط بر شهرهای بزرگ و آباد ، ( **نسبت به شهر و شهرنشینی ذهنیتی منفی** ) داشتند .

۲۸- شیوه زندگی قبایل بیابانگردی که در زمان حمله مغول وبعد از آن به ایران آمدند چگونه بود ؟  
مغول ها که نسبت به شهر و شهرنشینی ذهنیتی منفی داشتند ، از این رو ، سپاهیان و دیگر اعضای قبایل بیابانگردی که در زمان هجوم مغول و پس از آن به ایران آمدند ، به اصول وقواعد زندگی یکجا نشینی پایبند نبودند و این امر ، شرایط را برای یکجا نشینان ، دشوار و غیر قابل تحمل می کرد .

۲۹- پس از استقرار حکومت ( ایلخانان ) ، چه عاملی سبب رونق تدریجی شهر و شهرنشینی شد ؟  
پس از استقرار ( حکومت ایلخانی ) ، در پی تلاش های دیوان سالاران و فرهیختگان ایرانی ، برای ( مهار رفتار غیر مدنی مغول ها ) ، شهر و شهرنشینی به تدریج رونق یافت .

۳۰- شهر و شهرنشینی در زمان حکومت کدام سلطان ایلخانی رونق بیشتری یافت ؟  
شهر و شهرنشینی پس از مسلمان شدن مغولها و اصلاحاتی که ( ایلخان غازان ) برای بازسازی ویرانی ها انجام داد ، سرعت بیشتری یافت و شهرها و شهرک های جدیدی مانند :  
( شهرک رشیدیه ) ، ( ربع رشیدی . ربع « ایوان ، عمارت » ) ، ( شام غازان « شنب غازان » ) ، و شهر ( سلطانیه ) ، آخرین پایتخت ایلخانان ساخته شدند .

۳۱- چه عاملی به احیای شهرنشینی در زمان ( ایلخانان ) کمک کرد ؟  
رشد نسبی تجارت و دیگر فعالیت های اقتصادی در زمان ایلخانان به احیای شهرنشینی کمک کرد .

۳۲- شهر و شهرنشینی در زمان ( تیموریان ) چگونه بود ؟  
شهر و شهرنشینی در عصر ( تیموریان ) برخلاف اوایل دوره مغول ، دچار رکود و زوال نشد . تیمور با وجود یورش ها و کشتارهای فراوان ، به شهرسازی علاقمند بود . او هنرمندان و صنعتگران شهرهایی را که فتح می کرد به ( سمرقند ) پایتخت خود می فرستاد تا در آبادانی و زیبایی آن بکوشند .

۳۳- پایتخت تیمور کجا بود ؟ ( سمرقند )

۳۴- جانشینان تیمور چه سیاستی را در پیش گرفتند ؟ جانشینان تیمور ( سیاست جنگ و کشورگشایی ) او را کنار گذاشتند و به ( عمران و آبادی ، علم و فرهنگ و هنر ) علاقه نشان دادند . به این دلیل در زمان آنان ، ( شهر و شهرسازی شکوفا شد ) و شهرهای هرات ، شیراز ، مشهد ، یزد ، رشد و رونق چشمگیری یافتند .

۳۵- یکی از ویژگی های اجتماعی دوران فرمانروایی مغولان و تیموریان را بنویسید . یکی از ویژگی های اجتماعی دوران فرمانروایی مغولان و تیموریان ، دگرگونی نسبی در ( بافت قومی و جمعیتی ) ایران بود .

### ۳۶- هجوم مغولها به ایران چه پیامدهایی داشت ؟

هجوم مغول ها به ایران از نظر ( اجتماعی و اقتصادی ) ، پیامدهای مختلفی داشت و موجب :  
( کاهش جمعیت ) ، ( مهاجرت های گسترده ) ، ( تخریب زیرساخت های اقتصادی و فرهنگی ) ،  
( زوال موقعیت اجتماعی ملاکین ، عالمان ، بازرگانان ، دیوان سالاران و خاندان های با نفوذ ) شد .  
و با هجوم مغولها ، ( جمعیت قابل توجهی از اقوام مغول و غیرمغول وارد ایران شدند ) و  
( بافت جمعیتی جامعه ایرانی ) را تحت تاثیر قرار دادند .

### ۳۷- قشربندی اجتماعی ایران در عصر ( مغول - تیموری ) چگونه بود ؟

قشربندی اجتماعی ایران در عصر ( مغول - تیموری ) نیز مانند گذشته بود . به غیر از سه گونه تقریباً  
متفاوت عشیره ای ، روستایی ، شهری که مبتنی بر شیوه معیشت بود ، جامعه دوره ( مغول - تیموری )  
به دودسته کلی ( فرا دست ، فرودست ) تقسیم می شد .

### ۳۸- موقعیت طبقات اجتماعی دوران فرمانروایی ( مغول - تیموری ) در ایران چگونه بود ؟

در ابتدای دوره مغول ، ( روسای قبایل و فرماندهان سپاه ) گروه اشرافیت نظامی را تشکیل میدادند و از  
امتیازات و اختیارات فراوانی برخوردار بودند . با مسلمان شدن مغولها ، به تدریج بزرگان ایرانی شامل :  
( دیوان سالاران ، عالمان ، اندیشمندان ، مشایخ صوفی ) تحت حمایت ایلخانان موقعیت و نفوذ اجتماعی  
خود را بازیافتند و کوشیدند تا زیاده خواهی و خود سری اشرافیت مغول را مهار کنند . بازرگانان و اهل  
( صنعت ) ، حرف ( حرفه ها ) و ( هنر ) نیز مورد احترام قرار گرفتند .

### ۳۹- نظام حقوقی و قضایی در ایران دوران اسلامی بر چه اساسی بود ؟

بنیان قوانین جاری در ایران دوران اسلامی مبتنی بر دوسرچشمه ( شریعت اسلام ) و ( عرف ) بود .  
محاکم سه گانه ( شرع ، مظالم ، حِسبه ) بر اساس قوانین دینی و عرفی قضاوت می کردند .

### ۴۰- نظام حقوقی و قضایی ایران را در دوران حاکمیت مغول بنویسید .

- ۱- مغولها تا پیش از مسلمان شدن ، بر پایه مجموعه قوانینی موسوم به ( یاسا ) عمل می کردند و  
دعای حقوقی آنها در دادگاهی موسوم به ( یرغو ) و زیر نظر ( یرغوچی ) حل و فصل می شد .
- ۲- پس از مسلمان شدن مغولها ، یاسا و سنت های مغولی تا حدی از رونق افتاد ، اما برخی از آن  
سنتها تا زمان تیموریان نیز ادامه داشت و به ویژه در امور سیاسی و لشکری به کار گرفته می شد .

#### ۵۰- تیمور کدام مجموعه قوانین را به وجود آورد ؟

با توجه به اینکه برخی سنت های مغولی تا زمان تیموریان ادامه داشت و به ویژه در امور سیاسی و لشکری به کار گرفته می شد ، به گونه ای که تیمور با وجود مسلمان بودن ، به نسب مغولی خود و سنت های مغولی افتخار می کرد و خود مجموعه قوانینی موسوم به ( تزوکات ) را به وجود آورد .  
با این حال در سراسر دوره تیموریان ، ( قوانین شرعی و عرفی ) ، مبنای زندگی اجتماعی و قضاوت حقوقی ایرانیان بود .

#### ۵۱- مبنای زندگی اجتماعی و داوری حقوقی در زمان ( تیموریان ) در ایران چه بود ؟

با وجود سنت های مغولی و مجموعه قوانین چنگیز ( یاسا ) و قوانین تیمور ( تزوکات ) در سراسر دوره ( تیموریان ) ، قوانین شرعی و عرفی ، ( مبنای زندگی اجتماعی ) و ( داوری حقوقی ) ایرانیان بود .

#### ۵۲- بخش عمده اقتصاد ایران در دوره اسلامی بر چه پایه ای استوار بود ؟

بخش عمده اقتصاد ایران در دوره اسلامی ، مانند عصر باستان بر ( کشاورزی ) و ( تجارت ) استوار بود

#### ۵۳- هجوم مغول چه آسیبی بر کشاورزی ایران وارد ساخت ؟

هجوم مغول ها و سیل بیابانگردانی که در زمان حمله و پس از آن به ایران سرآزیر شدند ، آسیب جدی به فعالیت های کشاورزی و نظام آبیاری در ایران وارد ساخت ، به گونه ای که تولید محصولات زراعی و درآمدهای حاصل از کشاورزی با کاهش جدی روبرو شد . مناطق ماورالنهر و خراسان که از جمله حاصلخیزترین و آبادترین مناطق ایران بودند ، در جریان تهاجم مغول بیشترین خسارت را تحمل کردند ( بیگانگی مغول ها با قواعد زندگی یکجانشینی و امور کشاورزی ) نیز در این امر موثر بود .

#### ۵۴- پس از جذب مغول ها به اسلام و فرهنگ ایرانی کشاورزی در ایران چه وضعیتی یافت ؟

پس از جذب مغول ها به اسلام و فرهنگ ایرانی ، دیوان سالاران ایرانی نقش فعالی در اداره امور حکومت به عهده گرفتند و وضعیت کشاورزی و کشاورزان بهبود یافت . بخش عمده ای از اصلاحات غازان خان ، از جمله اصلاح قوانین مالیاتی ، بازسازی قنات ها و شبکه آبیاری و اصلاح نظام زمین داری ، برای پیشرفت و رونق فعالیت های کشاورزی انجام گرفت .

#### ۵۵- وضع اقتصاد شهری و تجاری در دوره ( مغول و تیموری ) چگونه بود ؟

برخلاف اقتصاد کشاورزی ، اقتصاد شهری و تجاری در ( عصر مغول و تیموری ) وضعیت بهتری داشت کشورگشایی های چنگیز و تیمور موجب شد که سرزمین های وسیعی در قاره پهناور آسیا از لحاظ سیاسی یکپارچه و متحد شده و زمینه توسعه تجارت بین المللی فراهم شود . در سراسر دوران مغول - تیموری ، کاروانهای تجاری در مسیرهای زمینی و دریایی در حال تردد بودند . در مقایسه با مردم غیرشهری ، بازاریان و صنعتگران از زندگی به مراتب بهتری برخوردار بودند .

#### ۵۶- تجارت زمینی و دریایی در دوره ( مغول و تیموری ) چه وضعی داشت ؟

در آن دوره ، تجارت در مسیر جاده ابریشم و راههای دریایی که از بنادر و جزایر ایرانی در خلیج فارس و دریای مکران ( عمان ) به هند و چین می رفت ، پر رونق بود .

#### ۵۷- حکومت های قبل از مغول در ایران چه شیوه های مالیاتی را پذیرفته بودند ؟

حکومت های قبل از مغول در ایران ، شیوه های مالیاتی را که ترکیبی از ( سنت های ایرانی - اسلامی ) بود پذیرفته بودند .

#### ۵۸- در اوایل دوران حاکمیت مغول به چه دلایلی بی نظمی مالیاتی در ایران حاکم شد ؟

در اوایل حاکمیت مغول ، به دلایل مختلفی چون :

۱- ( گرایش اشرافیت نظامی مغول به بی نظمی و زیاده طلبی )

۲- ( بی توجهی حاکمان مغول به قوانین اسلامی )

۳- ( بیگانگی آنان با سنت های ایرانی )

نظام مالیاتی به هم ریخت و انواع و اقسام مالیات ها که تعداد آنها به ده ها مورد می رسید ، رواج یافت . پس از مسلمان شدن مغولها هر چند نظام مالیاتی تا حدودی اصلاح شد ، اما بخشی از بی نظمی ها ادامه یافت . بار دیگر اخذ ( خراج ) از کشاورزان مورد توجه بیشتری قرار گرفت .

#### ۵۹- در عهد مغول چند نوع مالیات وجود داشت که اخذ آنها تا زمان تیموریان ادامه داشت ؟

سه نوع ( مالیات کشاورزی ) ، ( مالیات بازرگانی ) ، ( مالیات دامی ) وجود داشت که تا زمان تیموریان ادامه یافت .